

KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ

Yayın No: 003

V. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

“Osmanlı Klasik Çağı Sonlarından
Cumhuriyet’e Kadar Ahilik”

THE V. INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF AKHISM

03-05 Ekim / October 2019

KIRŞEHİR

BİLDİRİLER

CİLT 2

Kırşehir, 2020

V. ULUSLARARASI AHİLİK SEMPOZYUMU

“Osmanlı Klasik Çağı Sonlarından Cumhuriyet’e Kadar Ahilik”

03-05 Ekim / October 2019 KIRŞEHİR

-BİLDİRİLER-

Editörler

Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ

Doç. Dr. Ahmet DOĞAN

Öğr. Gör. İsmail KASAP - Öğr. Gör. Fatih ÇİL

Haberleşme Adresi:

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Rektörlüğü

Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği

web: <https://basin.ahievran.edu.tr>

e-mail: basin@ahievran.edu.tr

Sayfa & Kapak Tasarım

Mert SARIYILDIZ

Baskı

SARIYILDIZ OFSET LTD. ŞTİ.

İvogsan Ağaç İşleri Sanayi Sitesi 1358. Sokak No: 31 Ostim / ANKARA

Tel: 0.312 395 99 94 - 95

sariyildizofset@hotmail.com

© Bu kitabın bütün hakları **Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi**ne ait olup elektronik/dijital ortam dâhil, herhangi bir şekilde çoğaltılması, yayımlanması yasaktır. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

***BALIM SULTAN'A NİSPET EDİLEN BİR
FÜTÜVVETNÂMEYE DAİR BAZI
DEĞERLENDİRMELER***

***OME CRITICISM ABOUT A FUTUWWATNAMA
ATTRIBUTED TO BALİM SULTAN***

***Kamile Ünlüsoy
Süleyman Demirel Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi
kamileunlusoy@sdu.edu.tr***

Özet

Anadolu'nun dinî, tarihî, sosyo-kültürel yapısına ışık tutan Fütüvvetnâmeler, Ahiliğin âdâb ve erkânını, teşkilat kaidelerini konu edinen tasavvufî nitelikli eserlerdir. Anadolu'da VII/XIII. yy.'dan itibaren Burgazi, Nâsırî, Seyyid Hüseyin gibi müellifler tarafından kaleme alınmaya başlayan bu Fütüvvetnâmeler, süreç içerisinde istinsah edilerek günümüze kadar ulaşmıştır. Bugün kütüphanelerde bu Fütüvvetnâmelerin yanında tarikat pîrlerine nispet edilen, müellifi meçhul Fütüvvetnâmeler de yer almaktadır. Bu tebliğde incelenmesi planlanan Fütüvvetnâme de bu kategoride müellifi meçhul bir eserdir.

Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 8888/2 arşiv numarasıyla kayıtlı, Fütüvvet-nâme-i Şah-ı Vilâyet ismiyle Balım Sultan'a nispet edilen bu Fütüvvetnâme, Durakzâde Halil Efendi tarafından 1872 yılında rik'a yazı stiliyle kaleme alınmıştır. Esasen bu Fütüvvetnâmenin yer aldığı mecmua, Makâlât ve Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi'ni de ihtiva etmektedir. Tebliğde ele alınacak Fütüvvetnâme, mecmuanın 34b-61a varakları arasında yer alan, oldukça hacimli bir eserdir.

Muhteva açısından Hz. Ali'nin fütüvvet ilmine dair sözleriyle başlayan eser, tıraş olma, kuşak bağlama, tac ve hırka giyme gibi Ahiliğin erkânlarının yanında Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yle bir gömlek içine girmesi, onu kendisine kardeş edinmesi vb. hadiseleri konu edinen çok sayıda menkıbeye yer vermektedir. Ancak bu eserin yukarıda zikredilen Fütüvvetnâmelerden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu itibarla eser incelenmeye değerdir.

Tebliğde söz konusu Fütüvvetnâmenin içeriği tahlil edilecek ve diğer Fütüvvetnâmelerle aralarındaki benzer ve farklı yönler tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Ahilik, Fütüvvetnâme, menkıbe, Balım Sultan, Durakzâde Halil Efendi

Abstract

Futuwwatnamas that mention the morals, methods of Akhism and the rules of the organization and shed light on the religious, historical, socio-cultural structure of Anatolia, are the mystical works. In Anatolia, these Futuwwatnamas, started writing by writers such as Burghazi, Nasiri and Sayyid Husayn from the 7th/13th century, has reached the present day by being copied in the process. Today, there are some Futuwwatnamas that their authors are unknown and attributed to order leaders beside this Futuwwatnamas.

This Futuwwatnama, attributed to Balım Sultan, named as Futuwwatnama-i Shah-i Wilayah, registered to 06 Mil Yz A 8888/2 archive record in the National Library, was written by Duraqzada with riq'ah writing style in 1872. Essentially, this manuscript contains Maqalat and Futuwwatnama of Sayyid Husayn besides this Futuwwatnama. The Futawwatnama that will be examined in this paper, is between 34b and 61a foils in this manuscript and is a very voluminous work.

In terms of the content, beginning with Hazrat Ali's words about the science of the futuwat, this Futuwatnama, contains lots of legends mentioning that The Prophet get into a shirt with Hazrat Ali, get him brother and etc. events. However, it is understood that this Futuwatnama is different from Futuwatnamas mentioned above. Therefore, this Futuwatnama is worth studying.

In this paper, while being analyzed the content of aforesaid Futuwatnama, it's the similar and different aspects of the other Futuwatnamas will be tried to determine.

Keywords: Akhism, Futuwatnama, legend, Balim Sultan, Duraqzada Khalil Afandi

Giriş

Fütüvvetnâmeler, VII./XIII. yy.'dan itibaren Anadolu'da başta esnaf zümreleri olmak üzere farklı meslek gruplarını bünyesinde toplayan Ahilik-Fütüvvet teşkilâtının, usûl ve kaidelerini açıklayan dinî-tasavvufî içerikli eserlerdir.⁴⁵⁰ Arapça, Farsça ve Türkçe gibi farklı dillerde kaleme alınan bu eserler, Anadolu'nun sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını yansıtan bilgiler ihtiva eden birinci el kaynaklardır. Yahya b. Halil el-Burgâzî'nin (v. VII/XIII. yy.), Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî'nin (v. IX/XV. yy.'m üçüncü çeyreği?), Razavî'nin (v. 931/1514'ten sonra) *Fütüvvetnâmeleri* bilinen en eski Türkçe *Fütüvvetnâmelere*dir. Bunların yanı sıra müellifi belli olmayan anonim *Fütüvvetnâmelere* de rastlanılmaktadır.⁴⁵¹ Ahilik/Fütüvvet teşkilâtının zamanla Bektâşî, Mevlevî ve Rufâî gibi tarikat ve benzeri gruplar üzerinde etkili olduğu ve bu çevrelerde de Fütüvvet yazma geleneğinin başladığı bilinmektedir. Özellikle Alevî-Bektâşî geleneklerindeki ikrar verme, yol atası edinme, şedd kuşanma, hırka, tac giyme gibi erkânlar, on iki imam, on dört masum, on yedi kemerbest inançları, tarikatın kurallarının izahında takip edilen soru-cevap usulü, merâsimler esnasında okunan dua, tercüman ve gülbanklar⁴⁵² ile bunların yazıya geçirildiği *Fütüvvetnâmeler*, Ahî, Fütüvvet kültürünün Bektaşilik üzerindeki tesirinin bariz göstergelerindedir. Bu bağlamda *Seyyid Hüseyin Gaybî*⁴⁵³ ve *Cafer-i*

⁴⁵⁰Sarıkaya, Mehmet Saffet, XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri, Ankara 2002, s. 1-2.

⁴⁵¹Ayrıntılı bilgi için bk. Torun, Ali, Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler, Ankara 1998; Sarıkaya, Fütüvvetnamelere Göre Dinî İnanç Motifleri, s. 6-11.

⁴⁵² Sarıkaya, Mehmet Saffet, "Bektâşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kayanağı Olarak Fütüvvetnameler" *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2012, S.4, s. 42.

⁴⁵³ Gölpınarlı, Abdülbaki "Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnâsi", *İÜİFM*, c.XVII, nu:1-4, 1955-1956, s. 27-126.

*Sadık Fütüvvetnâmeleri*⁴⁵⁴ söz konusu bu tesiri açıkça ortaya koyan eserlerdir. Bizim bu tebliğimizde incelemeye çalışacağımız *Fütüvvetnâme* de *Seyyid Hüseyin* ve *Cafer-i Sadık Fütüvvetnâmeleri*yle aynı kültürel ortamda kaleme alındığını tahmin ettiğimiz bir eserdir. Her ne kadar *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet* ismiyle Balım Sultan'a nispet edilse de müellifi meçhul bir Bektaşî *Fütüvvetnâmesi* olan bu eser, Ahîlik ve Alevîlik/Bektaşîlik ilişkisini anlamamıza yardımcı olan önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

Eser Hakkında

Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet adlı eser⁴⁵⁵, Ankara Milli Kütüphane'de 06 Mil 888/2 numarada kayıtlı, 235 ×160, 163 × 110 ebadında, kahverengi meşin bir çilt içerisinde, 33b-60a varakları arasında yer almaktadır. Mecmuada bu eserin dışında bir *Makâlat* ve bir *Fütüvvetnâme* daha bulunmaktadır. 1b- 33a arasında *Makâlat-ı Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş*, 33b-60a arasında *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, 60b-119a arasında ise başka bir *Fütüvvetnâme*, *-Seyyid Hüseyin Gaybî Fütüvvetnâmesi*'nin bir nüshası- yer almaktadır. Varakların cetveli, ayet ve hadisler, dualar ve önemli isimler için kırmızı mürekkep tercih edilmiştir. Bu mecmuanın bir nüshası Ankara Maarif Kütüphanesi'nde 0.355/1-3 numarada kayıtlıdır. Mecmuanın içerisinden *Seyyid Hüseyin'in Fütüvvetnâmesi*'ni neşreden Gölpınarlı ilk *Fütüvvetnâme* hakkında, yani bizim inceleyeceğimiz *Fütüvvetnâme*yle ilgili müellifini bilemediğini ifade etmektedir.⁴⁵⁶ Gölpınarlı'nın ve bizim elimizdeki mecmuadaki her iki *Fütüvvetnâmenin* başında,

Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet

*Balım Sultan kılup dâim şehâdet*⁴⁵⁷

ifadeleri yer almaktadır. Söz konusu *Fütüvvatnamenin* müellifi Milli Kütüphane kataloğunda Pîr Balım Sultan olarak kayda geçirilse de bu eserin müellifi belli değildir. Balım Sultan (ö. 1516) bilindiği üzere Bektaşîliği kurumsallaştıran, erkânlarını geliştiren tarikatın ikinci pîri olarak kabul edilmektedir.⁴⁵⁸ Ancak Ocak'ın tespitlerine göre, Balım Sultan'ın günümüze kadar ulaşan bir eseri yoktur. Balım Sultan'a nispet

⁴⁵⁴ *Fütüvvetnâme-i Ca'fer Sâdik*, haz. Mehmet Saffet Sarıkaya, İstanbul 2008.

⁴⁵⁵ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil 888/2, 33b-60a. Çalışmada eserden bahsedilirken Milli Kütüphane'deki bu isimlendirme dikkate alınacaktır.

⁴⁵⁶ Gölpınarlı, "Seyyid Huseyn'in Fütüvvetnâmesi", s. 27.

⁴⁵⁷ Gölpınarlı, "Seyyid Huseyn'in Fütüvvetnâmesi", s.32.

⁴⁵⁸ Teber, Ömer Faruk, *Bektâşî Erkânâmelerinde Mezhebî Unsurlar*, Ankara 2008, s.29.

edilen eserlerin, ona ait olup olmadığı henüz belli değildir.⁴⁵⁹ Tespitlerimize göre, bu *Fütüvvetnâmenin* neredeyse yarısı ile birebir örtüşen Hacı Bektaş İlçe Kütüphanesinde 217 (482) numarada kayıtlı farklı bir başka nüshası Torun tarafından *Müellifi Meçhul bir Fütüvvet-name* başlığıyla neşredilmiştir.⁴⁶⁰ Torun'un eseri böyle bir başlıkla neşretmesi, müellifin kimliğiyle ilgili kanaatimizi desteklemektedir.

Mecmuada takip edilen yazı stilinden üç eserin *-Makalât* ve iki *Fütüvvetnâme-* de aynı kişi tarafından istinsah edildiği anlaşılmaktadır. Eserin derkenârında yer alan “Bunu yazdım yadigâr olmak için. Okuyanlar bir dua kılmak için. Sâhib-i Mâlik Durakzâde Halil Efendi, 10 Ramazan 1289/ 11 Kasım 1872” notundan müstensihinin Durakzâde Halil Efendi olduğu açıktır. Ancak Durakzâde Halil Efendi hakkında da fazla bilgi yoktur. XIX. yy.’da kaleme alınan bir *Hamzanâme*’nin 53. cildinde yer alan 25 Ocak 1865 tarihli bir notta, Arpacı Durakzâde Halil Efendi’nin Unkapanı’nda *Hamzanâme* okuduğu ve okuduklarıyla çok beğeni topladığı nakledilmektedir ki⁴⁶¹; tarihler ve okuduğu eser dikkate alındığında bu *Fütüvvetnâmenin* müstensihinin de aynı kişi olması muhtemeldir.

Eserin Özeti

Besmele ve hemen akabinde “civân merd-i civânân cûd-i sehâvet fütüvvetnâme-i Şah-ı vilâyet” ifadeleriyle başlayan *Fütüvvetnâmede* Allahu Teâlâ’ya hamd, Hz. Peygamber’e, ehline salât ve selamdan sonra Hz. Ali’nin fütüvvet ilminin detaylarını anlatmak için bir kitap yazdığı ifade edilir.⁴⁶² Eserde öncelikle fütüvvetin temel prensiplerinden biri olan olarak tıraş olmanın nasıl başladığıyla ilgili geniş bir anlatıya yer verilir. Buna göre Hazreti Risalet Uhud gazvesinden döndükten sonra Kur’an-ı Kerim okumaya başlar ve Fetih suresinin 27. ayetine geldiğinde düşünceye dalar. Cebrâil Hz. Peygamber’in yanına gelir, Allahu Teâlâ’nın selamını getirdiğini söyleyerek dalgınlığının sebebini sorar. Hz. Peygamber Cebrâil’e okuduğu ayette tıraş olmaya işaret olduğunu ve tıraş olmak istediğini söyler. Cebrâil’den Allahu Teâlâ’ya gidip nasıl tıraş olunacağını ve tac ve hırkanın nasıl giyileceğini sormasını ister. Allahu Teâlâ Cebrâil’e, “Cennetin hazinadarlarına git, Cenneti süslesinler ve melekler tabaklarını doldurup, teşbih ve tahlil ile misk kokulu ve cevherlerden nur getirsinler. Habîbimin başını sen tıraş eyle. Dâru’s-

⁴⁵⁹ Ocak, Ahmet Yaşar, “Balım Sultan”, *DİA, İstanbul 1992, c. V, s. 15.*

⁴⁶⁰ Torun, Ali, “Müellifi Meçhul bir Fütüvvet-nâme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 2006/40, s. 133-148.*

⁴⁶¹ Değirmenci, Tülün, “Osmanlı İstanbul’unda Hamzanâme Geleneğine Göre Kamusal Okuma”, *Büyük İstanbul Tarihi, İstanbul 2015, c. VII, 646.*

⁴⁶² *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 34a.*

Selam'da bir kasr var içinde ustura var, onun tığı habibimin nurundandır. Onu ve Tuba ağacından dört yaprak getir. Hokkanın içinde de bir tac var onu da getir. Hz. İbrahim'in kuşandığı kuşağı beline bağla, giydiği gömleği ona giydir ki, bu gömlek Hz. İbrahim'i Nemrud'un ateşine karşı perde olmuştu. Kâ'be'nin karşısında onu tıraş et ki; Nur 24/35. ayetin manası budur. Habibime müjde ver ki; onun saçının her kılına bin âsî ümmetinin günahını bağışladım. Kim ona muvâfakat eder, başını tıraş ederse, her bir saçının kılına bin günahını bağışlar ve amel defterine bin sevab yazarım” buyurur. Cebrâil Allahu Teâlâ'dan izin alıp, kendisine denilenleri Cennetten alır ve Hz. Peygamber'e getirir. Hz. Peygamber Kâ'betullah'a karşı oturur. Başını açar açmaz bir nûr şûlesi etrafa yayılır ve bütün melekler bu olay karşısında hayretler içinde kalırlar. Bundan sonra Cebrâil usturayı çıkarır. Hazreti Risalet'in başına koyar. Besmele ile sağ tarafından bir elif çeker, sonra dua ve tekbirlerle tıraş işine devam eder. Bu esnada Hz. Peygamber'in saçından bir kılın dahi yere düşmediği görülür. Orada bulunan Ali b. Ebî Tâlib, Abdullah b. Mesud ve Selmân-ı Fârisî bunun hikmetini sorarlar. Bu soruya karşılık Cebrâil, Hz. Peygamber'in saçının otuz iki bin üç yüz otuz iki olduğunu, otuz iki adedinin evlatları için saklandığını ve geri kalanların melekler tarafından Hûru'l-'Iyn'a götürdüklerini söyler. Onlar da “Saddâk ya Rasulallah” derler. Sonrasında Cebrâil Hazreti Peygamber'e hırkayı giydirip, İbrahim Peygamber'in kuşağını kuşatarak hizmetini tamamlar. Hz. Peygamber iki rek'at şükür namazı kılar ve Allahu Teâlâ'yı zikretmeye başlar. Ashâb da Hz. Peygamber'e muvâfakat ettiklerini söyleyip ondan izin isterler. Hz. Peygamber onlara izin verip birbirlerinin başlarını tıraş etmelerini ister. Ashâb kendi arasında tıraş olduktan sonra Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi çağırarak onun başını kendisi tıraş eder ve bütün Ashâbı yanına çağırarak Uhud gazasından getirdikleri ganimetleri onlara paylaştırır.⁴⁶³

Bundan sonra Müslümanların ve tarikat şeyhlerinin Hz. Peygamber'e muvâfakat etmeleri için tıraş olmaları, hırka, ihram giymeleri ve tarikat pirinden veya seyyid elinden tövbe edip hırkayı ve tacı kabul etmeleri gerektiği belirtilir.⁴⁶⁴ Devamında şeddin yedi isminin ve yedi çözmeyenin olduğu söylenir ve bağlanması gereken yedi kötü fiil ile açılması gereken yedi iyi fiilli sıralanır. Bağlanması gerekenler, buhl, kahr, kibr, tam' ve lezzet-i nefşâni, hırs, malâya'ni gaflet kapılarıdır. Açılması gereken kapılar ise sehâvet, kanâ'at, tevâzu, açlık ve riyâset ve ma'rifet kapılarıdır. Bir kimsenin meyânbeste olabilmesi için bunları yapması ve tarikat seccadesine ayak basması gerekir.⁴⁶⁵

⁴⁶³ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 34a-37b.*

⁴⁶⁴ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 38a.*

⁴⁶⁵ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 38b.*

Daha sonra Gadir Hum hadisesi -yer ve mekan ismi verilmeksizin- fütüvvet âdâb ve erkânlarına uygun bir şekilde anlatılır. Bu anlatıya göre, Cebrâil Rasûlullah'a gelerek Allahu Teâlâ'nın selamını getirir ve ümmetine vasiyet etmesini istediğini söyler. Hazret-i Risâlet duraksayınca Cebrail O'na bunun sebebini sorar. Hz. Peygamber, bunun için bir minberin olmadığını söyleyince Cebrâil deve palanlarından minber yapılabileceğini ifade eder. Minber yapılırca Hz. Peygamber minberin üzerine çıkıp bir hutbe okur ve Hz. Ali'nin elini alıp minbere çıkarır ve gömleğinin içine sokar. Başlarını yakadan çıkardıktan sonra Hz. Peygamber "demmüke demmî, lahmuke lahmî cismike cismî ve ruhuke ruhî" der. Ashâb buna şaşırır ve içlerinden haset birisi "Mübârek gömleğinizi çıkarın da görelim." der. Hz. Peygamber gömleğini çıkardıktan sonra Nebî ve Velî'nin cisminin bir olduğunu görürler. "Saddâk ya Rasûlallah!" derler ve Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin elini tutarak, baş parmağını baş parmağının üzerine koyar ve Fetih 48/10. ayetini okur. Sonra bu ahdin şartı için, "evvel et-ta'zîm li emrillah, ikinci eş-şevkât 'alâ hulkillah üçüncü ed-dünyâ ve'l-mesâkin dördüncü el-ahiretü şefâ'at ente's-salavât" der ve sonrasında Hz. Peygamber seccadesini minber üzerine koyar, bunu Hz. Ali'ye emânet eder. Hz. Ali seccadeyi alır ve minberden iner, seccadeyi kibleye doğru serer. Hz. Peygamber de minberden iner, seccâdeden üç ayak geri durur. İlk ayağını Allah adıyla, ikinci ayağını Cebrâil adıyla üçüncü ayağını da kendi adıyla atar. Hz. Ali kuşağı seccadenin eteğine bıraktıktan sonra bir dua okur ve yerinden ayağa kalkar. Ashab da ayağa kalkıp Hz. Ali'yi tebrik ederler.⁴⁶⁶ Hazreti Resûlullah bu dürra'a'yı (kuşak) Cebrail'in Mi'rac gecesi kendisine kuşattığını söyler ve bunu Hz. Ali'nin beline kuşatır. Kuşağı kuşatırken birinci düğümü Allah adıyla, ikinci düğümü Cebrâil adıyla üçüncü düğümü kendi adıyla düğümler.⁴⁶⁷

Fütüvvetnâmede bundan sonra Hz. Peygamber'in Ashabı birbirleriyle kardeş etmesi Hz. Ali'yi de kendisi için kardeş edinmesi hadisesinden bahsedilir. Bu hadisede Hz. Peygamber'in Ashâbdan birbirlerini kardeş edinmelerini istediği vakit, Hz. Ali kendisinin kimi kardeş edineceğini sorar. Hazreti Rasûlullah ona "Ya Ali! Sen benim kardeşimsin. Harun'un Hz. Musa'nın kardeşi olduğu gibi." der ve Hz. Ali'den üç kişinin belini bağlamasını ister. Hz. Ali Hz. Peygamber'in önünde önce Selmân-ı Fârisî'nin sonra Ömer-i Ümeyye'nin sonra da Bilal'i Habeşi'nin belini bağlar. Selman'ın şeddine "şedd-i fevkâni", Ömer'in şeddine "şedd-i tahtâni" denilir. Selmân-ı Fârisî Hz. Ali'nin icazetiyle Nebî'nin huzurunda on yedi kişinin belini bağlar. Bunlar; Ebû Zerr Gıfarî, Ebû'l-Hasan-ı Basrî, Zünnûn-ı Mısrî, Ebû Abdillâh Cerâh,

⁴⁶⁶ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 40a.*

⁴⁶⁷ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 40b.*

Ömer Mısrî, Süheyl Rûmî, Dâvud Tâi, Şeyh Mâlik, Şeyh Fakîr, Müslim, Sa'îdî, Semmân, Seyf Yemenî, (Ebû) Derdâ, Ebû'n-Neccâr, Câbir, Cömerd-i Kassâb.⁴⁶⁸ Bu akdden sonra Hazreti Resûl peksimet ve hurma yağıyla cenkâl (helva) yapar ve Hz. Ali bunu Ashâba paylaştırır. Geri kalanı oğulları Hasan, Hüseyin ve Hz. Fatıma'ya verir. Tarık içinde Emîrû'l-Mü'minîn nakîb, Hazret-i Resul şeyh olur. Hazreti Cebrâil üç peygamberin belini bağlar. Bunların ilki Hz. Adem, ikincisi Halîlullah (Hz. İbrahim) üçüncüsü Hz. Muhammed Mustafa (sav)'dır. Hz. Peygamber Hz. Ali'nin belini bağlar. Hz. Peygamber'in kavli ve Emîrû'l-Mü'minîn'in icazetiyle, meyânbeste ve Ehl-i Tarîk bu kimselerdir. Bunlardan dört kişi dört tarike gönderilir: Selmân Fars'a, Süheyl Rum'a, Zünnûn Mısır'a ve Seyf Yemen'e gönderilip, geri kalan meyânbestler Medine'de ikamet ederler.⁴⁶⁹ Bundan sonra yukarıdaki dört gruba ait farklı kuşak bağlama şekilleri üzerinde durulur.⁴⁷⁰ Devamında akd, şed, kardeşlik, helvâ-i çefne ve tığ'ın ne olduğu soru cevap şeklinde açıklanır. Bu kısımda anlatılanlara göre, tennûre Hz. Adem'den kalmıştır. Hz. Adem dört incir yaprağını kendisine tennure edinerek üzerini örter ve Cebrâil bu tennurenin üzerini bir kuşakla kuşatır. Bu kuşak, Yusuf Peygamber'i kuyuya atan, kardeşlerinin ağzını bağladığı kuşaktır.⁴⁷¹

Metinde tarikat ehlinde suçlunun boynuna seng (taş) asmanın Hz. Musa'dan kaldığı belirtilir ve bununla ilgili bir hadiseye yer verilir. Burada anlatılanlara göre, Hz. Musa'nın bedeninde bir kusur vardır ve bu yüzden tenini kimseye göstermez. Bir gün gusl almak için Nil nehrine girer. Donunu bir taşın üstüne koyar. O taş Allah'ın emriyle yürüyünce Hz. Musa'da çıplak bir şekilde taşın peşinden koşar. Taş Mısır şehrinin kapısından içeri girinceye kadar Hz. Musa onu bu vaziyette takip eder ve nihayet ona yetişir. Fakat bu esnada onun ümmeti tenindeki kusuru görmüşlerdir. Hz. Musa o taşa âsâsıyla on iki kez vurur ve taş delik deşik olur. Taş dile gelip, kendisinin bir suçunun olmadığını ve Allâhu Teâlâ'nın emriyle yürüdüğünü söyler. Hz. Musa da ona bilmeden vurduğu için ondan özür diler.⁴⁷²

Metinde araya giren seng asma meselesinden sonra kuşak bağlama faslına kaldığı yerden devam edilir. Buna göre ikinci kuşak, şedd-i İbrahim peygamberdir ki, Hz. İbrahim bununla Ka'be-i Muazzam'yı binâ eyler. Üçüncü kuşak ise, şedd-i Muhammed Mustafa'nındır ve Cebrâil ona bu kuşağı Mi'rac gecesi kuşatır, Hazreti

⁴⁶⁸ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 41a-41b.*

⁴⁶⁹ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 41b.*

⁴⁷⁰ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 42b.*

⁴⁷¹ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 42b.*

⁴⁷² *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 43b-44a.*

Nebi de Hz. Ali'nin beline kuşatır. Dördüncü kuşağı Hz. Ali, Selmân-ı Fârisî, Zünnûn-ı Mısrî, Ömer Ümmeyye ve Bilâl-i Habeşî'nin bellerine kuşatır. Beşinci kuşağı da Hz. Selman, Hz. Peygamber'in önünde on yedi kişinin beline kuşatır.⁴⁷³ Devamında fütüvvet kaidelerinden kardeş edinmenin kimden kaldığı açıklanır. Buna göre ilk olarak kardeş edinme Hz. Adem'den kalmıştır. Hz. Adem Cebrâil'le kardeş olmuştur. Cebrâil Hz. Adem'e hulle, tac ve burak getirmiş, Hz. Adem de tacı başına giymiş, burağa binip uçmuştur. İkincisi Hz. İbrahim Peygamberdir ki Ka'be'yi tamamlayıp Cebrâil'le kardeş olmuştur. Üçüncüsü Hz. Muhammed'den kalmıştır ki Gadir Hum gününde Hz. Ali'yi kendisine kardeş edinmiştir.⁴⁷⁴

Eserde daha sonra Ca'fer-i Sâdık'a isnad edilen tarikat kaideleri sıralanır. Bunlardan ahkâm-ı tarikatın altı farzı; ilm, hilm, rıza, şükür, zikr ve ferâset, beyân-ı tarikatın altı farzı, irâdet, icâbet, zühd, takvâ, kanâ'at ve ahlâk; icâbet-i tarikatın altı farzı; ihsân, insâniyet, hulk-ı hasene, terk, havf, şevktir.⁴⁷⁵ Devamında Hz. Ali'ye isnâd edilen meyânbestelerin açması ve kapaması gereken ahlâki, tasavvufi kaideler sıralanır. Buna göre meyânbestenin sofrası, kapısı, gönlü, kulağı, dili, kademi, eli, lütfu, sehâveti, ahlâkı, yakîni açık olması, tevekkül ehli olması, Fâtiha okuması ve okuduğunu tutması gereklidir. Bunlara mukâbil, gözünü namahremden sakınması, kulağını yaramaz şeylere kapaması, gönlünü şirke kapaması, hatırını kine kapaması, fehmini mekrden, hayalini buhliden uzak tutması, hırstan uzak durması, fütüvvet bendini bağlaması, elini yaramaz işlere kapaması ve gönlünü Hak'tan başkasına kapaması gerekir.⁴⁷⁶

Eserde bunlardan sonra uzunca bir ney hikayesine yer verilir. Buna göre Hazreti Risâlet ve Hazreti Ali bir gün hoş bir ses duyarlar. Bakarlar ki bu ses bir çobanın çaldığı neyden gelir. Çobanın yanına gidip onunla konuşmaya başlarlar ve çoban onlara bu işin aslını anlatır. Çobanın anlattıklarına göre, bir gün bir kuyunun yanından geçerken kuyunun içinde üç tane kamış görür ve bunlardan birisini keser. O sırada rüzgar eser ve kestiği kamıştan çok güzel bir ses duyar ve bu sese aşık olur. Onsuz helâk olacağını düşünerek Allahu Teâlâ'ya onu kendisinden mahrum etmemesi için dua eder. O gün uykusunda Cebrâil'i görür ve Cebrâil ona duasının kabul olduğunu söyler ve bunun için bu kamışa on iki delik deler, ağzına verip parmaklarıyla çalmasını öğretir. Çoban uykusundan uyanınca neyini on iki delik açılmış bir şekilde bulur.

⁴⁷³ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 44a.*

⁴⁷⁴ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 44b.*

⁴⁷⁵ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 45b.*

⁴⁷⁶ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 46a.*

Cebraîl'in öğrettiği gibi çalmaya başlar. Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye bunun nasıl bir iş olduğunu sorar. Hz. Ali de “Ya Râsulallah! Benden otuz bini şerî‘at, otuz bini tarîkat ve otuz bini hakikat olan doksan bin kelamı saklamamı istemiştiniz. Bir gün bu sırrı tutamayıp sahrada gördüğüm kuyuya bu sırrı söyledim.” der. Hazreti Ali ve Hz. Peygamber o kuyuya giderler ve orada iki kamış görürler. Hz. Ali zülfikarıyla ikisini de keser. Birisini Hz. Peygamber âsâ yapar gazâlara çıkarken yanında götürür. Hz. Ali bu kamışın bir parçasını yontarak hakikat kalemi yapar, bu kalemin anlatılamayacak çok vasfı vardır. Diğerini de Selman Hz. Peygamberin donunu yıkamak için ister ve onu da Selmân'a verirler. Bu kamışın on iki boğumu vardır. Selman-ı Fârisî kendisinden sonra oğlunu yerine bırakarak bu kamışı Abdullah Turabî'ye verir. Abdullah Turabî'den sonra bu kamış oğluna ondan da müellife geçerek bu hizmet, ona nasip olur.⁴⁷⁷

Ney anlatısından sonra futa (peştamal) dikmenin ve dürmenin Selman-ı Fârisî'den kalmasıyla bir hadise anlatılır. Bu anlatıya göre Uhud gazâsı esnasında Hazret-i Peygamber ve Selmân-ı Fârisî sahrada kalmışlardır. Namaz vakti girince abdest almak isterler fakat su yoktur. Selmân-ı Fârisî etrafta su aramaya başlar. Suyu bulsa da onu koyacak bir kabı yoktur. Selmân-ı Fârisî muşambadan olan futasını ibrik yapıp suyu Hz. Peygamber'e getirir, Hz. Peygamber bu suyla abdest alıp namaz kılar ve Selmân-ı Fârisî'ye “aferin” der.⁴⁷⁸

Metinde hizmet ehli olanların yukarıda açıklanan erkânları bilmeleri ve bunlarla amel etmelerinin zorunlu olduğu vurgulandıktan sonra çırak çıkarma merasiminde bu erkânların dualarıyla birlikte uygulanış şekilleri detaylı bir şekilde ele alınır. Burada nakîbin şâkirde yaptığı nasihat dikkat çekicidir; “Şerî‘atten tarîkatden taşra kadem basma, nefse ve şeytana mütâbiat itme, sünnette kehil olma, ferâizi terk itme, elinle komadağın nesneyi yerinden kaldırma. Kimsenin ehl-i ‘ıyâline hıyânet nazarıyla bakma, kimseye kibir, hased ve buğz itmeyisin, kimsenin aybını görmeyesin, dünyaya muhabbet itmeyisin, senden gâlibe nazil olup izzet ve hürmet ve hizmet idesin. Senden nazilse nâzile hakaretle bakmayasın, fakiri ve fukarayı gözedesin, hayr işlerden elinden geleni taksîr itmeyesin.”⁴⁷⁹ Şeyh daha sonra yaptığı şu duada “Adem Safiyyullah Nebiyyullah ra. Havva ana, Şit Nebiyyullah ra ve İdrîs Refî‘ullah ra ve Nuh Nebiyyullah ra ve İbrahim Halîlullah ra ve İsmail Zebîhullah ra İshak Nebiyyullah ra Yakub Nebiyyullah ve Yusuf Sâdikullah ra ve Mûsa Kelimullullah ra Davud Halifellah ra ve Süleyman

⁴⁷⁷ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, 06 Mil 888/2, 46b-49a.

⁴⁷⁸ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, 06 Mil 888/2, 49a-49b.

⁴⁷⁹ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, 06 Mil 888/2, 53a.

Emînullah ra ve İsa Rûhullah ra ve hâtem-i enbiyâ Muhammed Mustafa salavatullah ve çihar yar ve Hasan hulk-ı rıza ve Hüseyin mazlum-u şehîd-i Kerbelâ İmâm Zeyne'l-Âbidîn ve İmam Muhammed Bâkır ve İmam Ca'fer Sâdık ve İmam Musâ Kâzım ve İmam Ali Rıza ve İmam Muhammed Tâkî ve İmam Ali en-Nâkî ve İmam Hasan el-Askerî ve zuhûr-u hucetü'l-kâsım Muhammed Mehdi sahibu zaman ra ve ervâh-ı mukaddes cemi' enbiya ve evliyâ ve ulemâ-i şeriat ra ve pîran-i tarikat ra revân-ı hakikat ra ve devâm-ı devlet padişâh-ı İslam ra.” Hz. Adem'den padişaha varıncaya kadar sırasıyla peygamberlere, Hulefa-i Raşidîn'e ve on iki imama dua eder.⁴⁸⁰

Hata tercümanında “Günah, hata kıldım suçum afv ile ey şah bihakkı Mustafa ve ol dergâh-ı Hüseyin Kerbelâ sırrı hakkıçün zalemnâ rabbenâ estağfirullah... suçum çoktur hüdâ için bağışla. Muhammed Mustafa için bağışla, suçum çokdur. Suçum günâhım Aliyyü'l-Murtazâ için bağışla. Tercümân-ı cân Muhammed cânım Ali hakkı Hüdâ ravzâsından kılmagıl beni cüdâ. Ca'fer Kâzım Hüseyin hakkıçünben hata ittim...” denilerek günahlar için af dilenmektedir.⁴⁸¹

Eserde merâsim esnasında söylenen “Yaradan Allah'dır. Kiblemiz Allah'tır, pirimiz Balım Veliyullah'tır.” ifadeleri de kayda değerdir.⁴⁸² Bundan sonra fütüvvet erkânlarından tuğ, alem ve sancak taşımaya üzerinde durulur. Anlatıya göre, Cebrâil Hz. Peygamber'e tac, burak ve alem getirir. Alemin üzerinde “La ilahe illallah Muhammedün Rasulüllah” ve “nasrun minallah ve fethun garîb ve beşşiri'l-mü'minîn yâ Muhammed yâ Ali” yazılıdır. Hz. Resûl'ün alemini Seyyid Malik isimli bir sahabi çeker. Şeyh olanların bunları bilmesi gerekir. Alemin götürülmesi, yere koyulması ve alemlerle yürünürken bazı erkânlar vardır. Alemin götürülmesi esnasındaki erkânlar: Abdest almak, sancağın yanına gelip dua okumak, Peygamber'e salavat getirmek ve yolda yürürken askeri gözetmektir. Sancağın yere konulması esnasındaki üç erkân: Allah'ı ve Resûlü anmak, erenlerden icazet ve dua kabul etmek, pirden ve müriden izin istemektir.⁴⁸³ Bundan sonra sancağın nerden kaldığıyla ilgili bir anlatıya yer verilmiştir. Bu anlatıya göre, Allahu Teâlâ, Cebrail'i Hz. Adem'e göndererek, “Ya Adem! Oğullarına buyur Hâbil'in kanını Kâbil'den alsınlar, gâzâ etsinler ve gâzâ sevabı alsınlar.” buyurur. Hz. Adem'in bütün oğulları Şit Peygamber'in yanına gelip savaş aletlerini hazırlarlar. Şit Peygamber'in Kal Seyyid isminde bir kardeşi vardır. O demirden bir cıda getirir. Şit Peygamber imamesini çıkarıp, cıdanın ucuna

⁴⁸⁰ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 53a-53b.*

⁴⁸¹ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 56a.*

⁴⁸² *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 57b.*

⁴⁸³ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 58a.*

bağlar ki, gazaya çıkılırken bu imame takip edilsin yanlış yola sapılmasın.⁴⁸⁴ Daha sonra Hz. Peygamber'in on iki kişiye verdiği alemlerin renkleri ve taşıdıkları ayetler üzerinde durulur. Kendisine alem verilenler Hz. Ali, Zübeyr bin Avvam, Mikdad bin Esved, Abbas bin Mirdas, Sa'd bin Abbas, Kussa' ibn Ömer, Fadl bin Abbas, Ammar bin Yâsir, Abdullah bin Mes'ud, Ebû Zerrî'l-Gıfârî, Cübeyr ibn Abdullah ve Sa'd bin Ebî Vakkas'tır. Bu sıralamadan sonra, Fütüvvetnâme, "temmetü'l-kitâb bi 'avnillahi'l-meliki'l-vehhâb" ifadeleriyle son bulur.⁴⁸⁵

Dinî-Mezhebî Unsurlar

Eserde Hz. Adem'e kadar geri götürülerek anlatılan Fütüvvet geleneğinin tıraş olma, şedd kuşanma gibi en önemli erkânları temellendirilirken ayetlere ve hadislerle başvurulmaktadır. Metin içerisinde kırmızı mürekkeble yazılan bu ayetlerden bazıları, Fetih/27,⁴⁸⁶ Nur/35,⁴⁸⁷ Fetih/10,⁴⁸⁸ Hadîd/10,⁴⁸⁹ Hicr/46,⁴⁹⁰ Fetih/1-2,⁴⁹¹ İsrâ/81,⁴⁹² Âl-i İmran/18.⁴⁹³ ayetleridir. *Gadir Hum rivâyeti*⁴⁹⁴ "Kanun, kanımdır, etin etimdir, cismın cismındır, ruhun ruhumdur."⁴⁹⁵ "Harun Musa'ya nasıl kardeşse sen de benimle öyle kardeşsin."⁴⁹⁶ "Kim bir kavme benzemeye çalışırsa o, onlardandır."⁴⁹⁷ "Fakirlik benim iftiharımdır..."⁴⁹⁸ "Ta'zîm

⁴⁸⁴ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 58a-59a.

⁴⁸⁵ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 60a.

⁴⁸⁶ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 34a, 36a.

⁴⁸⁷ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 35a.

⁴⁸⁸ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 39b.

⁴⁸⁹ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 60a.

⁴⁹⁰ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 59b.

⁴⁹¹ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 59b.

⁴⁹² Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 59b.

⁴⁹³ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 59b.

⁴⁹⁴ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 40a. *Gadir Hum rivayetiyle ilgili bk. el-Mes'ûdî, Ebû'l-Hasan Ali b. Hüseyin, İsbâtu'l-Vasiyye li'l-İmâm Ali b. Ebî Tâlib Aleyhisselâm, Beyrut 1988, s.132; el-Hillî, Cemâlüddîn Hasan b. Yusuf İbnü'l-Mutahhar, el-Bâbu Hâdi Aşer li'l-'Allâme el-Hillî me'a Şerhihi, Tahran 1365, s. 48.*

⁴⁹⁵ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 39a.

⁴⁹⁶ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 44b. Rivayet Şii kaynaklarda sıklıkla geçmektedir. Bk. eş-Şeyh el-Müfîd, Ebû Adillah İbnü'l-Muallim, el-Emâlî, nşr. Hüseyin el-Üstâdü'lî Ali Ekber el-Gıfârî, Beyrut 1993, s. 57; Gölpınarlı, Abdülbâkıy, Oniki İmâm, İstanbul 1989, 20-22.

⁴⁹⁷ Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 46a.

Allah'ın emri içindir, şevkat Allah'ın mahlûkatı içindir. Dünyada müsâmaha ile ahirette şefaât ile ol."⁴⁹⁹ vb. rivayetler de eserde nakledilen rivayetler arasındadır.

Fütüvvetnâmede dinî-mezhebî açıdan dikkat çeken şey, eserin genel İslâmî prensiplerin yanı sıra, hem Hanefî gelenekle hem de Şîî gelenekle örtüşen unsurlar ihtivâ etmesidir. Söz gelimi, Abbas b. Mirdâs'ın aleminde "Eşhedü en lâ İlâhe illallah vahdehu lâ şerike leh ve eşhedü enne Muhammeden abduhu ve rasûlühü"⁵⁰⁰ yazılı olduğu nakledilirken, şeyhin yola giren kimseye yaptığı "şeriaten, tarikatden taşra kadem basma, şeytana mütâbiat itmeyesin sünnette kehil olmayasın, ferâizi terk itmeyesin." şeklindeki uyarıları ise dinî konularda gösterilen hassasiyeti ortaya koymaktadır.⁵⁰¹ Eserde imanın "dil ile ikrârdır ve dahi gönül ile inanmaktır."⁵⁰² şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Böyle bir iman tanımı, Hanefî-Maturîdî geleneğin fütüvvet teşkilatına tesirini yansıtması bakımından önemlidir. Ayrıca birkaç yerde dua esnasında Hz. Peygamber'den sonra "çiharyar"a -Hulefa-i Raşidin'e- ve padişaha dua edilmesini⁵⁰³ de bu gelenekle ilişkilendirmek mümkündür.

Diğer taraftan, *Seyyid Hüseyin Gaybi* ve *Cafer-i Sadık Fütüvvetnâmeleri* gibi bu *Fütüvvetnâmede* de Şîî/Safevî tesirlerine rastlanmaktadır.⁵⁰⁴ Hatta Şiilikle ilgili unsurlarının Hanefî-Maturîdî unsurlardan daha yoğun olduğunu söylemek mümkündür. Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin belini kuşatırken "La ilahe illallah Muhammedü'r-Rasûlullah Aliyyü'n-Veliyyullah demesi,⁵⁰⁵ bu sözün Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye verdiği kırmızı aleminin üzerinde de yazılı olması,⁵⁰⁶ Gadir Hum'da Hz. Peygamber Hz. Ali'yi kardeş edinirken ona, "Musa Harun'la nasıl kardeşse sen de benim öyle kardeşimsin" demesi,⁵⁰⁷ ney hikayesinde Hz. Ali'nin Hz. Peygamberin aktardığı otuz bini şeriat,

⁴⁹⁸ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 38a. Rivayetin mevzû olduğuyula ilgili değerlendirmeler için bk. Yıldırım, Ahmet, Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları, Ankara 2000, s. 402-403.*

⁴⁹⁹ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 39b.*

⁵⁰⁰ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 59b.*

⁵⁰¹ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 52b-53a.*

⁵⁰² *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 46b.*

⁵⁰³ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 53b.*

⁵⁰⁴ *Safevîliğin Anadolu'daki tesirleri hakkında geniş bilgi için bk. Savaş, Saim, XVI. Asırda Anadolu'da Alevilik, Ankara 2018, 99 vd.*

⁵⁰⁵ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 40b.*

⁵⁰⁶ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 59a.*

⁵⁰⁷ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, 06 Mil 888/2, 44b.*

otuz bini tarikat, otuz bini hakikat olan doksan bin kelamın sırrını tutamamasından bahsedilmesi,⁵⁰⁸ Hz. Ali'nin kuyudan çıkardığı bir kamışı yontarak hakikat kalemi yapması ve bu kalemin vasıflarının beyan olunamayacak şekilde çok olduğu dile getirilmesi, Şiiliğin fütüvvet geleneğinin etkisini göstermektedir. Bunlara ilaveten, şeyhin erkân esnasındaki yaptığı bir duada sırasıyla Hz. Adem, Hz. Havva, Hz. Şit, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. Ya'kûb, Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Dâvud, Hz. Süleyman, Hz. İsa ve (hatem-i enbiyâ) Hz. Muhammed (as), çihar-yârı saydıktan sonra on iki imama dua etmesi,⁵⁰⁹ benzer şekilde Hata tercümanında yer alan “..Suçum çoktur hüda için bağışla. Muhammed Mustafa için bağışla. Saçımdan çoktur suçum günahım Aliyyü'l-Murtaza için bağışla...”⁵¹⁰ ifadesi ile Züber b. Avvam'ın eline verilen alemde “nasrun minallah ve fethun garîb ve beşşiri'l-mü'minîn yâ Muhammed! yâ Ali!” şeklinde Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'le birlikte zikredilmesi⁵¹¹ Şiilikle ilişkilendirilebilecek hususlardır.

Eserin Diğer Fütüvvetnâmelerle Mukâyesesi

İncelediğimiz bu *Fütüvvetnâme*yi diğer *Fütüvvetnâmelerle* kıyasladığımızda aralarında kayda değer benzerliklerin ve farklılıkların bulunduğunu görmekteyiz. Bunlardan Torun'un neşrettiği eserle ilgili dikkatimizi çeken husus, yukarıda da belirttiğimiz üzere, bu metnin neredeyse yarısının bizim incelediğimiz metnin bir bölümüyle aynı olmasıdır. Metnin başında bulunan “*Fütüvvetnâme-i Şah-ı Vilâyet/Balım Sultan kılub daim şehâdet. Civan merdi civânân cûd sehâvet Fütüvvetnâme-i şâh-ı vilâyet.*” şeklinde bir ifadeye Torun'un neşrinde yer verilmemesine rağmen, 1b-5a ve 7a-9a arasındaki varakları bu *Fütüvvetnâmenin* 33b-42a ve 57b-60a arasındaki varaklarla bire bir örtüşmektedir.⁵¹² Bu müşterek kısımda tıraş olma erkânına, Gadir Hum ve Hz. Peygamber'in Ashabi kardeş etmesi hadiseleri ile şed bağlama, alem taşıma erkânlarına yer verilmektedir. Farklı olarak metnin devamında ustura, taş ve tığın manası, bunların kimden kaldığına dair anlatılar ve merasimlerde bunlarla ilgili dualar bulunmaktadır. Bir duada, dört halifenin isimlerinin açık bir şekilde verilmesi ve ondan sonra on iki imama geçmesi dikkat çekmektedir.⁵¹³ Bir diğer farklılık ise metnin

⁵⁰⁸ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, 06 Mil 888/2, 48a.

⁵⁰⁹ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, 06 Mil 888/2, 53a-53b.

⁵¹⁰ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, 06 Mil 888/2, 56a.

⁵¹¹ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, 06 Mil 888/2, 58a.

⁵¹² Torun, “*Müellifi Meçhul bir Fütüvvet-nâme*”, s.134-140, 143-146.

⁵¹³ *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet*, 06 Mil 888/2, 33b-42a, 57b-60a; Torun, “*Müellifi Meçhul bir Fütüvvet-nâme*”, s.134-140, 143-146.

sonunda geniş bir biçimde sofrâ âdâbına yer verilmesidir.⁵¹⁴ Bu *Fütüvvetnâme*deki, suçlunun boynuna seng asma (Hz. Musa-taş anlatısı), futa dikme (Hz. Selman'ın futayı ibrik yaptığıyla ilgili anlatı- erkânları hakkındaki uzun anlatılar ile çoban-ney hikayesi Torun'un neşrettiği *Fütüvvetnâme*de yer almamaktadır.

Cafer-i Sadık Fütüvvetnâmesi'yle de büyük bir benzerlik gösteren bu *Fütüvvetnâme* Sarıkaya'nın neşrettiği *Fütüvvetnâme-i İmâm Ca'fer-i Sâdik Risâlesi*'yle kıyasladığımızda ortaya çıkan tablo şöyledir; elimizdeki *Fütüvvetnâme*'den farklı, başka bir duayla başlayan *Fütüvvetnâme-i İmâm Ca'fer-i Sâdik Risâlesi*'nde Ca'fer-i Sadık'a nisbetle Hz. Adem (as), Hz. Nuh (as) ve Hz. Muhammed (as) peygamberlere tıraşın indirilmesi ve Cebrâil tarafından bu üç peygambere kuşak bağlanması hadiselerinden bahsedilmektedir.⁵¹⁵ Bu farklılıktan sonra eserin 3b-19b varakları arasında anlatılanlar, bizim incelediğimiz nüshanın 34b-42a arası anlatılanlarla büyük ölçüde aynıdır. Nüsha aralarında "Hazreti risalet/Hazreti risaletpenah, fikre düşdi/fikre daldı, Nemrud odı/ nâr-ı Nemrud" gibi kelime farklılıkları ile beli bağlananlar arasında bazı isimlerde farklılıklar bulunmasına rağmen ele alınan konular büyük ölçüde örtüşmektedir. *Ca'fer-i Sâdik Fütüvvetnâmesinde* ayrıca makas, fütüvvet kuşağı, hırka, mendil ve iş önlüğünü açıklayan bir fasıla yer verilmiştir. Sarıkaya'nın tespitlerine göre, bu *Fütüvvetnâmenin* Ca'fer-i Sâdik'a nispeti mümkün değildir. Gerek ismiyle gerekse içeriğiyle *Cafer-i Sâdik Buyruklarıyla*⁵¹⁶ örtüşen bu eser, muhtemelen X.-XVI. yy'dan sonra yazılan bir Bektâşi *Fütüvvetnâmesidir*.⁵¹⁷

Kendisinin bir Safevî müridi olabileceği tahmin edilen Seyyid Hüseyin'in⁵¹⁸ (IX/XV. asrın üçüncü çeyreği?) eserleri, ihtiva ettiği Şîî unsurlarla kendi dönemlerinde kaleme alınan *Fütüvvetnâmelerden* büyük ölçüde farklılık arz etmektedir. *Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi*'nin çalıştığımız *Fütüvvetnâme*ye de doğrudan yada dolaylı yollardan kaynaklık ettiği anlaşılmaktadır. Zira *Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi*'nde Şîî literatüre uygun bir şekilde anlatılan Gadir Hum hadisesinde Hz. Peygamber'in Hz. Ali'yi yerine imam tayin ederken "demmüke demmî, lahmüke lahmî, cismüke cismî, rûhuke rûhî Ya Ali! Ente ahî bi menziletiki Musâ ve Hârûn" demesi, onu gömleğinin içine alması vb.

⁵¹⁴ Torun, "Müellifi Meçhul bir Fütüvvet-nâme", s. 146-148.

⁵¹⁵ *Fütüvvetnâme-i Ca'fer Sâdik*, 105-111.

⁵¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Kaplan, Doğan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Ankara 2012, 57 vd.

⁵¹⁷ Sarıkaya, *Fütüvvetnâme-i Ca'fer Sâdik*, 43.

⁵¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî, *Şerhu Hutbeti'l-Beyân (İnceleme-Metin)*, haz. Mehmet Saffet Sarıkaya, Isparta 2004, s. IX-XIV.

hadiselerde ve fütüvvet erkânlarından şedd bağlama konusunda meyânbestenin takib etmesi gereken ahlâki esaslarda büyük bir benzerlik söz konusudur.⁵¹⁹ Tespitlerimize göre metnimizdeki boyuna seng asma konusunda Hz. Musa-taş hikayesinin kaynağı da *Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi*'dir.⁵²⁰ Torun'un neşrettiği *Fütüvvetnâme*'de ve *Ca'fer-i Sâdik Fütüvvetnâmesi*'nde böyle bir anlatı yer almamaktadır.

Fütüvvetnâme Razavî'nin *Miftâhu'd-Dekâik fî Beyâni'l-Fütüvve ve'l-Hakâik* adlı eseriyle kıyaslandığında Razavî'nin bu eserinin hacim bakımından oldukça geniş olduğunu söylemek mümkündür. Ele aldığımız Fütüvvetnâme'deki anlatımlarla birebir örtüşen bir metin söz konusu değildir. Razavî fütüvvetle ilgili erkân ve âdâbları ayrı fasıllarda, detaylı bir şekilde ele almaktadır.⁵²¹

Sonuç

Kütüphane kataloglarına *Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet* olarak kaydedilen ve Balım Sultan'a nispet edilen bu *Fütüvvetnâme*'nin müellifi, belli değildir. Diğer *Fütüvvetnâmelerle* birlikte değerlendirildiğinde, eserin X.-XVI. yy.' dan sonra Anadolu'da kaleme alınan Bektâşî *Fütüvvetnâmelerinden* olduğu anlaşılmaktadır. Mecmûada bu *Fütüvvetnâmeden* önce *Hacı Bektaş Veli Makâlâtı*'na sonrasında *Seyyid Hüseyin Gaybî Fütüvvetnâmesi*'ne yer verilmiş olması, aynı kültürel çevrede kaleme alınan eserlerin bir mecmuada bir araya getirilmiş olduğunu göstermektedir. *Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi* ve *Ca'fer-i Sadık Buyruğu* ve *Fütüvvetnâmesi* ile ciddi benzerlikler ihtiva eden eser, Alevî-Bektâşî zümreler ile Fütüvvet teşkilatının ortak kabullerini, âdâb ve erkânlarını barındırmaktadır. Hanefî-Maturîdî geleneğin izlerini taşıyan eserin aynı zamanda Şii/Safevî unsurları da ihtiva etmesi, X/VI. yüzyılda Fütüvvet geleneğinin de Bektaşî zümreler gibi Safevî Şia'sının tesiri altında kaldığını göstermektedir. Son olarak, eserdeki diğer *Fütüvvetnâmelerle* birebir örtüşen kısımlardan, müellifin metnini kendi döneminde daha önce telif edilmiş olan eserlerden yaptığı alıntılarla oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Fütüvvetnâme-i Şâh-ı Vilâyet, Ankara Milli Kütüphane, 06 Mil 888/2, 33b-60a.

⁵¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bk. Gölpinarlı, "Seyyid Huseyn'in Fütüvvetnâmesi", 79-84.

⁵²⁰ Gölpinarlı, "Seyyid Huseyn'in Fütüvvetnâmesi", 118.

⁵²¹ Ayrıntılı bilgi için bk. Gürel, Rahşan, *Razavî'nin Fütüvvet-namesi (Miftâhu'd-Dekâik fî Beyâni'l-Fütüvve ve'l-Hakâik)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Ü. Sos. Bil. Ens., İstanbul, 1992, 1 vd.

- Değirmenci, Tülün, “Osmanlı İstanbul’unda Hamzanâme Geleneğine Göre Kamusal Okuma”, *Büyük İstanbul Tarihi*, İstanbul 2015.
- el-Hillî, Cemâlüddîn Hasan b. Yusuf İbnü’l-Mutahhar, *el-Bâbu Hâdi Aşer li’l-‘Allâme el-Hillî me‘a Şerhihi*, Tahran 1365.
- el-Mes‘ûdî, Ebû’l-Hasan Ali b. Hüseyin, *İsbâtu’l-Vasiyye li’l-İmâm Ali b. Ebî Tâlib Aleyhisselâm*, Beyrut 1988.
- eş-Şeyh el-Müfid, Ebû Adillah İbnü’l-Muallim, *el-Emâlî*, nşr. Hüseyin el-Üstâdüli Ali Ekber el-Gıffârî, Beyrut 1993.
- Fütüvvetnâme-i Ca’fer Sâdık*, haz. Mehmet Saffet Sarıkaya, İstanbul 2008.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, *Oniki İmâm*, İstanbul 1989.
- _____, “Şeyh Seyyid Gaybî oğlu Şeyh Seyyid Huseyn’in Fütüvvetnâsi”, *İÜFM*, c.XVII, nu:1-4, 1955-1956.
- Gürel, Raşan, Razavî’nin Fütüvvet-namesi (*Miftâhu’d-Dekâik fî Beyâni’l-Fütüvve ve’l-Hakâik*) (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Ü. Sos. Bil. Ens., İstanbul, 1992.
- Kaplan, Doğan, *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*, Ankara 2012.
- Ocak, Ahmet Yaşar, “Balım Sultan”, *DİA*, İstanbul 1992, c. V, ss.17-18.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet, “Bektaşî ve Alevî Kültürünün Yazılı Kaynağı Olarak Fütüvvetnâmeler” *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2012, S.4, ss.35-66.
- _____, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu’da Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Ankara 2002.
- Savaş, Saim, *XVI. Asırda Anadolu’da Alevilik*, Ankara 2018.
- Seyyid Hüseyin b. Seyyid Gaybî, *Şerhu Hutbeti’l-Beyân (İnceleme-Metin)*, haz. Mehmet Saffet Sarıkaya, Isparta 2004.
- Teber, Ömer Faruk, *Bektâşî Erkânâmelerinde Mezhebî Unsurlar*, Ankara 2008
- Torun, Ali, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*, Ankara 1998.
- _____, “Müellifi Meçhul bir Fütüvvet-nâme”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 2006/40, ss.133-148.
- Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara 2000.